

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research

Cilt: 16 Sayı: 98 Mart 2023 & Volume: 16 Issue: 98 March 2023

Received: March 03, 2023, Manuscript No. jisr-23- 89808; Editor assigned: March 06, 2023, PreQC

No. jisr-23-89808 (PQ); Reviewed: March 20, 2023, QC No. jisr-23-89808; Revised: March 24, 2023,

Manuscript No. jisr-23-89808 (R); Published: March 30, 2023, DOI: 10.17719/jisr.2023. 89808

www.sosyalarastirmalar.com

ISSN: 1307-9581

GEORG SİMMELE'İN SOSYAL GRUPLARLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN ÇATIŞMACI YAKLAŞIMI ÜZERİNDEN ANALİZİ

ANALYSIS OF GEORG SIMMEL'S VIEWS ON SOCIAL GROUPS THROUGH THE CONFLICT APPROACH

Serdal Fidan*

Öz

Georg Simmel'in sosyolojinin inceleme konusu psikolojinin konusu olan birey ya da sosyolojinin konusu olan toplumdaki ziyade toplumsal etkileşim üzerinedir. Toplumsal olguları tarihsel ve toplumsal boyutta soyut olarak inceleyerek birey ve toplum arasındaki diyalektik ilişkiyi vurgulayan sosyolojik bir içeriği ortaya koyar. Simmel, mikro sosyolojik bakış açısı üzerinden küçük grup araştırmalarında makro görüşler ortaya koymuştur. Özellikle toplumsal yapıda verimliliğin ve uyumun artırılmasında küçük grupların anlaşılıp açıklanması bakımından görüşleri önemlidir. Toplumsal gruplar toplumsal sistemin birer modeli olarak önemli bilgiler veren topluluklardır. Simmel'in mikro sosyolojiye yönelik görüşler ortaya koyması ve sosyolojik imgelemelere yönelmesi fenomenolojiye, etnometodolojiye, sembolik etkileşimciliğe ve Chicago Ekolüne ilham kaynağı olmuştur. Bu bağlamda Simmel modern sosyoloji üzerinde büyük etki yaratmuştır. Onun formel sosyolojik anlayışı sosyal psikolojik ve felsefi bir özellik taşıyor ve sembolik etkileşimcilerin mikro perspektiflerini etkilemiştir. Onun çalışma alanları yaygın olmakla birlikte küçük grup dinamikleri ve bu grupların etkileşimi üzerinedir. Ona göre sosyolojinin araştırma alanını makro yapılardan ziyade mikro yapılar üzerinedir. Simmel çatışmayı modern toplumların bir özelliğı olarak ele alır. Çatışma grupların hem iç ilişkilerinde hem de dış ilişkilerinde etkisi olan olgudur. Bu kavramlar temelinde çalışmanın amacı Simmel'in mikro gruplarla ilgili görüşlerinin çatışmacı yaklaşım üzerinden analizini içerir. Simmel'e göre mikro gruplar, gruplar arası

ilişkilerde sosyal etkileşim ve çatışma sosyal grupların farklılaşması, bütünlüşmesi üzerinde önemli etkiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Georg Simmel, Çatışmacı Teori, Diyalektik, Mikro ve Makro Gruplar, Toplumsal Etkileşim

Abstract

Georg Simmel's study of sociology focuses on social interaction rather than on the subject of psychology, the individual or the subject of sociology. By examining social phenomena abstractly in historical and social dimensions, it reveals a sociological content that emphasizes the dialectical relationship between the individual and society. Simmel introduced macro insights in small group research from a microsociological perspective. Their views are important in terms of understanding and explaining small groups, especially in increasing efficiency and harmony in the social structure. Social groups are communities that provide important information as models of the social system. Simmel's insights into microsociology and his turn to sociological imagery inspired phenomenology, ethnomethodology, symbolic interactivity, and the Chicago School. Simmel had a profound impact on modern sociology. His formal sociological understanding has a social psychological and philosophical character and has influenced the micro-perspectives of symbolic Interactive. His areas of study are widespread, but he focuses on small group dynamics and the interaction of these groups. According to him, the research area of sociology is on micro structures rather than macro structures. Simmel treats conflict as a feature of modern societies. Conflict is a phenomenon that has an impact on both internal and external relations of groups. Based on these concepts, the purpose of the study involves an analysis of Simmel's views on micro-groups through a confrontational approach. According to Simmel, micro-groups, social interaction and conflict in intergroup relationships have a significant impact on the differentiation and integration of social groups.

Keywords: Georg Simmel, conflict theory, dialectic, micro and macro groups, social interaction

Giriş

Simmel 19. yüzyıl sonlarında toplumla ilgili Yeni- Kantçı akımların etkisiyle toplumun bir yapı veya sistem olarak ele alınmasında farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur (Bottomore ve Nisbet, 1997, 587). O, sosyolojinin inceleme konusunu sosyal psikolojik bir temele dayandırır ve konusunun özünün sosyal etkileşim olduğunu belirtir. Toplumsal olguları tarihsel ve toplumsal boyutta soyut olarak inceleyerek birey ve toplum arasındaki diyalektik ilişkiyi vurgulayan sosyolojik bir içeriği ortaya koyar (Nedlemann, 2001, 76). Simmel'in mikro sosyolojiye yani sosyal gruplar üzerine yönelik görüşler ortaya koymasını ve

sosyolojik imgelemelere yönelmesi fenomolojiye, etnometodolojiye, ve Chicago ekolüne ilham kaynağı olmuş ve modern sosyoloji üzerinde büyük etki yaratmıştır. Simmel 'in formel sosyolojik anlayışı sosyal psikolojik ve felsefi bir özellik taşır ve bu yönüyle sembolik etkileşimcileri etkilemiştir. Onun çalışma alanları yaygın olmakla birlikte küçük grup dinamikleri ve bu grupların etkileşimi üzerinedir. Sosyolojinin araştırma alanı makro yapılardan ziyade mikro sosyal gruplardır (Slattery, 2017, 56-57). "Toplumsal Biçimler Okulu" nun kurucusu olarak kabul gören Simmel ansiklopedik sosyolojik geleneğin aksine sosyolojinin alanını sınırlandırmaya ve konusunu netleştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda sosyolojinin bir bilim olması için gerekli temel unsur kendine özgü bir görüş tarzına sahip olmasıdır. Bu kendine özgünlüğü sağlayacak konu ise toplumlaşma yani insan ilişkileri alanıdır (Köseihal, 1974, 207).

Her toplumsal yapı kendi içinde farklı grupları barındırır. Grup ve toplumsal yapı arasında karşılıklı ve etkileşimli bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal grup " üyelerin arasında etkileşim olan, ortak amaç ve çıkarlara sahip, belirlenen değer ve normları paylaşan insanların birlikteliğini ifade etmektedir" (Suğur, 2011, 3). Toplumunu anlamak, yorumlamak ve açıklamak adına toplumu oluşturan grupları incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda grup "iki ya da daha çok bireyin birbirleriyle etkileşimde bulunduğu ve belirli amaçları gerçekleştirmek için bir araya geldiği topluluktur" (Ünlü, 2019, 23). En geniş biçimiyle bütün insan toplulukları birer grup olmakla birlikte, grubun sürekliliği, karşılıklı etkileşimi ve üyelerin birbirine bağlılığı bir grubun temel özellikleridir (Marshall, 1999, 285). Sosyal grupları Formel (resmi) ve informel (resmi olmayan) gruplar, birincil ve ikincil gruplar, grup üyesinin sayısına göre büyük, küçük gruplar, süresine göre geçici, sürekli gruplar gibi farklı kategorilere ayırabiliriz. Formel gruplarda üyeler dahil oldukları sosyal grup tarafından belirlenen statü ve roller üzerinden davranış eğilimleri ortaya koyarken, informel gruplarda üyeler dahil oldukları sosyal grubu kendileri istediği şekilde şekillendirir. Birincil gruplarda içten dayanışmaya dayalı yüz yüze etkileşimler bulunurken, ikincil gruplarda daha resmi, planlı işler etrafında oluşan biçimsel ilişkiler bulunmaktadır (Ünlü, 2019, 24-25). Toplumsal grubu kalabalık, yığın gibi diğerlerinden ayıran özellikler olarak, aynı amacı paylaşma, süreklilik, etkileşimli bir iletişim ve üyeler arası bütünlük sayılmaktadır (Marshall, 1999, 285).

Küçük gruplar ile ilgili araştırmalar sosyolojide önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlar zamanlarının büyük bir çoğunluğunu küçük gruplarda geçirmektedir. Toplumun birer modeli olarak ele alınabilecek aile, arkadaş grubu gibi küçük gruplar aslında toplumsal sistemle ilgili yordama yapılabilecek bilgiler sağlamaktadır. Simmel, küçük grup çalışmalarının öncü isimlerinden biridir. 1900'lü yılların başında grupların sistematik yapılarını, oluşma sürecini, büyük ve küçük grupların özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. İki, üç ya da daha fazla sayıda kişiden oluşan küçük grupları analizinin merkezine koymuş, üyelerin birbiri içindeki etkileşimleri üzerinden farklılıklarını, bağlılıklarını incelemiştir (Suğur, 2011, 4-5). Bu noktada Simmel'in yaklaşımının mikro sosyoloji olduğunu belirtmek gerekir. Mikro sosyoloji, yüz

yüze ilişkileri ve etkileşimleri temel olarak gündelik hayatın ayrıntılarına odaklanır (Gökalp, 2013, 209). Simmel bu çizgide ilerleyen yaklaşımında toplumu “insanlar arasındaki etkileşim” olarak tanımlamaktadır. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerine, grupları nasıl oluşturduklarına, yaşam içinde geçirdikleri deneyimlere odaklanan analizlerde bulunmaktadır (Turner vd., 2021, 286-287). Küçük gruplar ile ilgili çalışmalarında çatışma kavramına da yer veren Simmel için grup, kişilerin bir aradalığından çok daha farklı bir durumdur (Suğur, 2011, 5). Bireyin kendi varlığına dair düşüncelerinin ancak ilişkilerde bulabildiğinde ortaya çıkacağını söyleyen Simmel, insan kendi varlığını ancak bireysellik ve toplumsallaşmanın sentezinde ve etkileşimlerde bulur (Aslan, 2016, 214).

Toplumdaki grupları ve sınıfları ele alan çatışmacı yaklaşım, var olan sisteme dönük eleştirilerini eşitsizlikler üzerinden yapmaktadır. Özellikle çatışmacı yaklaşım gruplar arasındaki güç mücadelesine vurgu yaparak toplum analizlerini çatışma kavramı üzerinden açıklar (Suğur, 2014, 46). Çatışmacı teori başlangıçtaki analizlerinde toplumda sınıflar arasında maddi kaynakların dağıtımına dönük sürekli bir çatışma bulunmaktadır önermesinden hareket etmektedir. Gücü elinde bulunduran sınıf, zayıf gruba sınırlandırmalar getirmekte ve sonucunda baskıya karşı bir çatışma durumu yaşanmaktadır (Marshall, 1999, 743). Çatışmacı yaklaşım açıklamalarını kapitalizmin getirdiği eşitsizlikler üzerinden açıklamaya çalışır. Dolayısıyla kapitalizm, toplumsal sınıflar arasındaki mücadeleyi meşrulaştırmış bir kazanma kaybetme temeline oturtmuştur (Gökalp, 2013, 27). Daha sonraki yıllarda çatışmacı teorisyenler klasik çatışmacı yaklaşımdan farklı unsurları ele almaya başlamıştır. Çatışma yaklaşımının merkezinde yer alan eşitsizlikler sınıf, cinsiyet, etnik köken, otorite gibi farklılıkların ele alınmasıyla değerlendirilir. Eşitsizliklerden doğan çatışma daha çok ekonomik açıdan değerlendirilse de cinsiyet, yönetim, eğitim, iktidar gibi alanları da içine alan bir durumdur (Bingöl, 2022, 115-116).

Simmel çatışmayı klasik çatışmacı teorilerden farklı olarak kendi sosyolojisine uygun şekilde ele alır. Simmel'e göre toplumsal etkileşimler değişmez, kalıcı yönler olan ve toplumun her durumunda rahatlıkla gözlenebilecek formları (çatışma, mübadele, tahakküm) içermektedir. Bu formlardan biri çatışmadır. Bir form olan çatışma ister makro ister mikro düzeyde olsun bütün sosyal yapılarda aile, eğitim, yönetim gibi birçok alanda görülebilmektedir (Suğur, 2011, 15). Ona göre hayat hem çatışma formları oluşturmakta hem de bu formları aralıksız yok etmektedir. Hayatı iyileştiren, yönlendiren ürünler doğrudan toplumun kendisinden çıkmaktadır. Aynı zamanda bu ürünler doğaları gereği hayat üzerinde hükmedici bir etkiye sahiptir. “Hayatın trajik çatışması” olarak ele aldığı bu durum eski formlarla onların yerine geçmeye çalışan yeni formlar arasındaki çatışmadır. Formlar arasındaki bu mücadele sonucunda kültürel değişim yaşanmaktadır (Simmel, 2013, 72-75). Simmel toplumsal etkileşimi çatışma, mübadele gibi kavramlar ile açıklamaya çalışır. Çatışmayı toplumsal etkileşimde bir anomi durumu ortaya çıkarmasından ziyade toplumsal bütünlüğe katkısı bağlamında ele alır. Bu anlayışını

küçük grup incelemeleri üzerinden toplumsal bütünü anlamaya ve açıklamaya yönelik kullanır (Kahraman, 2018, 92).

Toplumunu anlamak adına mikro grupların dinamiklerini ortaya çıkarmak önemli görünmektedir. Özellikle gruplar arası ilişkilere değinen çatışmacı yaklaşımın bakış açısıyla mikro grupların değerlendirilmesi, toplumsal sisteme dönük çıkarım yapmada fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda bu çalışmada Simmel'in mikro gruplar hakkındaki görüşleri ve grupların çatışma üzerinden ele alınışına değinilmektedir.

Çatışmacı Teori Ve Gruplar Arası İlişkiler

Yapısal işlevselciliğe getirdikleri eleştirilerle ön plana çıkan çatışma kuramcıları arasında K. Marx, R. Dahrendorf, W. Mills, L. Coser gibi isimler yer almaktadır. Onlara göre toplumsal düzeni sağlayan şey uzlaşma değil, çatışmadır (Marshall, 1999, 112-113). Simmel çatışmacı anlayışı işlevselci bir anlayış içerir. Çatışmayı diğer klasik çatışmacılar gibi tek yönlü ele almaz. Bu bağlamda çatışmayı sadece yıkıcı veya yapıcı özelliğe sahip değil, toplumla bütünleşmiş çok boyutlu bir olgu olarak ele alır (Akpolat, 2010 ,68).

Çatışmacı yaklaşım gruplar arası ilişkilere odaklanarak toplumu, toplumsal yapıları, toplumsal süreçleri analiz eder. Onlara göre gruplar arası ilişkiler, kaynaklar ve bu kaynakların dağıtımı üzerine şekillenir. Kaynakların kısıtlı olması grupları rekabete düşürür ve mücadele zorunlu hale gelir. Bu nedenle toplumsal ilişkiler denge üzerine değil çatışma üzerine kuruludur. Toplum gruplar arasında yaşanan mücadelenin yaşandığı bir arenadır. Toplumda çıkar grupları gücü tekellerine almakta ve güce ve mülkiyete sahip olamayanlar üzerinde sürekli bir baskı oluşturmaktadırlar. Bu baskı üst konumdaki grupların kurduğu düzendir (Gökalp, 2013, 212- 213).

Çatışmacı yaklaşımı, Sanayi Devrimindeki gözlemlerine dayanarak geliştiren Marx, insanlık tarihinin sınıf çatışmasına dayandığını dile getirmektedir. Üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar yani burjuva ve proletarya arasındaki ilişki bir mücadele durumudur. Ona göre bu iki grubun çıkarları asla uzlaşmaz bir noktadadır. Bu bağlamda uzlaşmazlık çatışmayı da beraberinde getirir (Turner vd., 2021, 153-154). Çatışma sonucunda bir toplumsal değişme yaşanmaktadır. Değişim üretim biçiminde görülür. Tarihe bakıldığında feodal toplum düzeninden kapitalist toplum düzenine geçişte yaşanan değişimde çatışmanın etkisi görülmektedir (Suğur, 2014, 60).

Marx, üst konumdakilerin yaptığı baskıyı ekonomik güçleriyle elde ettiklerine değinir. Özel mülkiyetleriyle ve ekonomiyi yönetme güçleriyle artı-değeri çıkarları doğrultusunda ele geçirirler (Turner vd., 2021, 183). Artı değer, işçiye yapması gerekenden daha fazla iş verip çalıştırarak ortaya daha fazla çıkan ürünü anlatır. İşçi ücretini almak için gereken çalışma süresinin üzerinde çalışmaya zorlanır ve daha çok ürün oluşur bu fazlalık artı değeri karşılamaktadır (Suğur,2012, 73). Artı değer mülk

sahiplerince ele geçirilmesi toplumda eşitsizliği meydana getirir. Toplumsal eşitsizlik bu şekilde olduğu sürece artmaya mecburdur. Üretim araçlarını kontrol edenlerin yarattığı eşitsizlik, bu eşitsizliğe bağlı olanlar doğal olarak öfkelenecek ve bir araya gelecektir. Marx bu noktada çıkarları olduğunun bilincine varılmasına vurgu yapar. Bu bilinçlenme grubu harekete geçirecek ve nihayetinde toplumsal değişmeyi sağlayacak olan çatışma ve mücadele gerçekleşecektir (Turner vd., 2021, 183-185).

Çatışma kuramcılarının sonraki temsilcileri genel anlamda Marx'la benzer görüşlere sahip olsalar da farklılaştıkları yönler bulunmaktadır. Dahrendorf, Marx'tan farklı olarak çatışmanın kaynağının üretim aracına sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki mücadelede olmadığını artık otorite olduğunu dile getirmektedir. Ona göre çatışma otoriteye sahip olanlar ve olmayanlar arasında yaşanmaktadır (Suğur, 2014, 47). İki grup arasında her daim var olan çatışma, Marx'taki sınıf çatışmasının yerini almıştır. Dahrendorf, çatışma kaynağında yaşanan bu değişimin post-kapitalist bir değişim olduğunu belirtmektedir (Suğur, 2013, 80). Coser'in çalışmalarında çatışmanın olumlu yönlerine yaptığı vurguda Simmel'in etkileri görülmektedir. Coser'a göre toplumda bulunan farklı gruplar arasında sistemi değiştirebilecek çatışmalar yaşanmaktadır. Çatışma, yıkıcı olarak değerlendirilse de sistemi güçlendirecek süreçleri de içinde barındırabilir. Aslında çatışma toplumsal bütünleşmeyi ve devamlılığı getirebilmektedir (Gökalp, 2013, 213). Coser bütün çatışmacı kuramcılar arasında Simmel'e en yakın olanıdır. Her ikisinin de toplumla ilgili görüşlerinde toplumsal çatışmayı benzer şekilde ele alarak çatışmanın toplumsal gerçekliğin içinde var olduğunu ancak toplumsal bütünleşmeden daha önemli olmadığına vurgu yaparlar (Wallece ve Wolf, 2015, 189).

Çatışma kuramcılarını çatışmanın oluşma nedenlerine, değindikleri karşıt gruplara, çatışmanın doğurduğu sonuçlara göre farklı görüşler sunsalar da savundukları ortak bazı görüşleri bulunur. Gruplar arasında oluşan karşıt çıkarlar çatışmanın asıl nedenidir. Çatışma toplumsal değişimi beraberinde getirir. Gruplar mücadelelerini eşit şartlarda gerçekleştirmezler. Ayrıcalıklı gruplar sahip oldukları güçle üstünlüğu elinde bulundurur (Tan, 2019, 564-565).

Toplumsal bir çatışma ancak gruplar arasındaki mücadelede bilinçli bir grup olmayla toplumsal çatışma olabilir. Grupların bilinçlenmesiyle toplumsal yapılar arasında bir bağ bulunur. Ekonomi, yönetim gibi toplumsal yapılardaki herhangi bir problem olması durumunda bilinçlenen gruplar toplumsal çatışmayı gerçekleştirir. Marx, tarihe bakıldığında sınıflara ayrılan toplumlarda, koşullar sonucu çıkarların ters düştüğu noktada, grupların çıkarlarının bilincine varmasıyla mücadele ve çatışma yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır (Gökalp, 2013, 203). Çatışma insan ilişkilerine ve davranışlarına etki ederek toplumun statik yönünden ziyade dinamik yönüne yön vermektedir (Kızılcelik,1994, 401).

Toplumsal çatışma bazen ekonomik bazen siyasal bazen de dūřünsel olabilmekle birlikte aslında bütüncüldür. Kapitalizmin getirdiği sermaye birikimi bazı sınıfların gücünü artırmakta ve diğer sınıfların da bilinçlenmesiyle toplumsal çatışma gerçekteşmektedir(Akdađ, 2020, 5246).

Çatışmacı yaklaşımda ister Marx isterse sonraki isimler olsun toplumsal değişmede yaptıkları vurgu gruplar arasındaki çatışmaya yöneliktir. Onlara göre çatışma uzlaşmaz çıkarlara sahip gruplar arasında gerçekteşmektedir. Bu bağlamda grupların anlaşılmasında daha çok makro bakış açısıyla ekonomi, siyaset alanlarında mülkiyet, çıkarlar ve bilinçlenme kavramlarıyla konuyu ele aldıkları söylenebilir. Onlardan farklılaşan Simmel ise grupları daha mikro düzeyde ele almıştır. Bu açıdan her iki yönden konunun ele alınması grupları ve aralarındaki çatışmanın getirdiği toplumsal değişiklikleri anlamada önemli görünmektedir.

Simmel'in Formel Sosyolojisi Ve Sosyal Gruplar

Modern sosyolojinin kurucuları arasında görölse de öneminin göz ardı edildiği yönünde değerlendirmeler yapılan Simmel, mikro düzeyde ayrıntılar açısından oldukça zengin ama belli bir düzenden ve plandan uzak, büyük bir çoğunluğu bitmemiş yazılardan oluşan birçok eser kaleme almıştır. Çok geniş bir yazma perspektifiyle kültür, sanat, para, gruplar, kapitalizm, kent hayatı, din gibi alanlara dönük analizlerde bulunmuştur (Marshall, 1999, 658-659). Onun sosyolojisinde önemli kavramlara değinerek ilerlemek yerinde olacaktır. Bu açıdan öncelikle toplumu ele alma biçimine göz atmak gerekir.

Simmel'in "saf veya formel sosyoloji" anlayışı genel toplumsal etkileşim formlarını keşfetmeye yöneliktir. Simmel'e göre toplum çalışmalarında en önemli unsur etkileşimdir. Ona göre insanların yaşadıkları ortamlarda bir arada olması, gruplar oluşturması, gruplarla etkileşimler kurmaları sosyolojinin temel konularıdır (Gouldner, 2015, 134). Simmel etkileşimlere o kadar çok önem vermektedir ki toplumun ne olduğu sorusuna dahi aynı cevabı verir. Ona göre toplum, formların bir birleşimi ve bu formlar arasındaki etkileşimdir. Toplum duran, değişmez, bir şey değil aksine sürekli değişen bir sentezdir (Jung, 2001, 79). Yeni formları yaratan, grupların etkileşimleri ve çatışmaları soncunda ilerleyen, gündelik hayata dair birçok öğenin etkisiyle etkileşim biçimlerinin oluştuğu bir yapıdır.

Simmel'in sosyal grupların en önemli özelliği olan etkileşim üzerine görüşleri anahtar kavram olarak belirttiği "ikili " lik ve" üçlü" lüktür. İkili bir ilişkide her iki kişide karşı karşıyadır. Etkileşim ve iletişimde sorumluluk kendilerine aittir bu durumda sorumlđu başka birinde arayamazlar. İlişki sürecinde birinin çekilmesi grubun oluşumunu bozar. İkili etkileşimin üçlüye dönüşmesi grup yapısında niteliksel değişime neden olur böyle bir ilişki sürecinde iki kişi diğer kişiyi dışlayabilir, iki kişi birlikte

hareket ederek diğer kişiye kendi isteklerini kabul ettirebilir. Bu durumlar mikro gruplar başta olmak üzere farklılaşma ile birlikte çatışma durumunu ortaya çıkarır, aynı zamanda üçüncü kişi diğer kişiler arasındaki çatışma ve anlaşmazlık durumlarını çözerek bir grup bütünleşmesini sağlayabilir (Wallece ve Wolf, 2015, 272). Simmel'e göre birey hem toplum içerisinde bulunup hem de kendisi olma özelliğine sahiptir. Bu bağlamda bireyin sosyolojik ve psikolojik yönünü ele alarak toplumsal ilişkilerin bu düalist yapıda gerçekteştiğini belirtir. Yani toplumsallaşma çatışmayı ve uyumu beraberinde getirir (Swingewood, 1998, 169; Wolf, 1950, 124).

Toplumsal formları gruplar üzerinden inceleyen Simmel, toplumsal farklılaşmanın grup süreçleriyle nasıl olduğunu analiz eder (Turner vd., 2021, 291). Grupları ele alırken öncelikle sayılar üzerinden giderek iki kişilik gruplarla diğer grupları birbirinden ayırır. İki kişilik gruplardaki etkileşim sadece karşılıklı geçekleşmektedir, bu açıdan grubun üyelerden bağımsız bir varlığı bulunmaz. Üye sayısı üç ya da daha fazla olan gruplarda, grubun kendi başına bir anlamı bulunmaktadır. Grubun sahip olduğu bu bağımsız varlık, üyeler üzerinde bir baskı oluşturabilmektedir (Suğur,2012, 147). Başka bir söylemle Simmel' e göre sosyal gruplar homojen yapıda iken birincil grup özellikleri gösterirken, heterojen yapıya doğru evrilirken ikincil grup özellikleri gösterir. Sosyal grupların bu heterojen özelliği gruplar arasında çıkar çatışmalarını beraberinde getirdiği için çatışma potansiyelini açığa çıkarır (Tuner vd. 2021, 327).

Simmel, iki kişilik ve üç kişilik gruplara değinmesinin ardından, küçük gruplarla büyük gruplar arasındaki farklılıkları ele alır. Küçük gruplarda daha fazla etkileşimin olduğunu, grup büyüdükçe ilişkilerin azaldığını ve kişilerin kendilerinden çok bir şey katmadan gruba dahil olduklarını söyler. Grup artık bireylerden bağımsız bir hal alır ve insanlar tam manasıyla kendileri olarak gruba etki edemezler (Suğur,2012: 147-148). Ona göre büyük gruplarda herkesin yerine getirmek zorunda olduğu görevler vardır. Herkesin belli rolleri ve statüleri bulunur bu bağlamda küçük gruplardan farklı olarak büyük gruplarda eşit olmayan ilişkiler ağı bulunmaktadır. Kişiler arası ilişkiler normlara dayalı olarak oluşmaktadır. Küçük gruplarda ise eşitlikçi bir iletişim ve yakın ilişkiler vardır. Küçük grup üyeleri birbirine benzeyen düşünce yapısına sahiptir (Suğur, 2011, 16).

Simmel, Marksizm ve işlevselcilik gibi makro sosyolojilerin tersine günlük hayata dönük ayrıntıları ele alan mikro sosyoloji oluşturur. Duygulara, psikolojiye, etkileşimlere odaklanan saf sosyoloji ortaya koymaya çalışır. Ona göre toplumsal kurumların temeli etkileşimler, ilişkiler ve insanların bunları yorumlama şekilleridir. Formel sosyoloji olarak da adlandırdığı sosyoloji, toplumsal süreçleri ve formları ele almaktadır. İnsanları birlikte olmaya iten, toplumsallaştıran formların olmadığı bir toplum bulunmamaktadır (Gökalp, 2013, 209). Formel sosyoloji toplumsal biçimleri ve etkileşimleri içinden çıktığı toplumdan ayrı tutarak incelemek ve değişimde bile aynı davranışların olduğunu sunmak amacındadır (Suğur,2012, 145). Simmel, kendine kadar gelen sosyolojinin sadece büyük toplumsal

formlara yöneldiklerini, insanların aralarındaki küçük etkileşimler sentezinin aslında büyük formları oluşturmakta olduğuna dikkat etmediğini vurgular. Kendisinin getirdiği katkının bireyi ve bireyler arası ilişkileri dikkate alarak, insanları birbirine bağlayan, biçimlendiren, grupların oluşmasını sağlayan ve toplumsal düzeni meydana getiren etkileşimleri ortaya koymak olduğunu savunur (Kahraman, 2018, 91). Ona göre toplumu iki yönden anlamak gerekir; bu yönlerden biri bireysellik diğeri toplumsal yapı içerisindeki karşılıklı etkileşimdir. Yaşanan tüm toplumsal süreçlerde ve etkileşimlerde bireysel ilişkiler ve süreçler temeldir hatta bireysel ilişkiler dışında gerçekleşen bir toplumsal biçim yoktur (Aslan, 2016, 212-213).

Büyük grupların birey üzerindeki etkisini hem özgürleştirme hem de bağımsızlığı tehdit olarak ele alan Simmel, küçük gruplarda bulunan yüz yüze, samimi ilişkilerin grup büyüdükçe kaybolduğunu ve resmi, sınırlı ve uzak ilişkiler oluştuğunu dile getirir. Mikro ve makro grup bağlamında özgürleştirmeyi ve bağımsızlığa tehdidi aynı anda değinmesi aslında Simmel'in diyalektik bakış açısını sunmaktadır. Özgürleştirme, grubun var olan nesnel yapısı sayesinde oluşur. Bireyler yaptıkları davranışlardan sorumlu olmak zorunda kalmayıp, eylemlerini gruba atfedebilmektedir. Bağımsızlığa tehdit ise bireylerin kişiliklerini tam olarak ortaya koyamayıp, grubun nesnel yapısında bağlı kalmalarında görülür. Grup kendi gücüyle birey üzerinde baskı kurmaktadır (Suğur, 2012, 148). Simmel, büyük ve küçük gruplardaki insanın bireyselliğini ortaya koyma durumunun toplumsal farklılaşmada da görüldüğüne değinir. Toplumun farklılaşması arttıkça insanların bireysellikleri artmaktadır. Küçük gruplardaki kolektif "biz" grup büyüdükçe bireysellik olarak nitelendirilen "ben" e dönüşür. Karmaşık toplumlarda bireyler hem grubun bir üyesi hem de kendi bireyselliğine sahip bir durumdadır (Jung, 2001, 47). Grubun nesnel varlığının bireyi özgürleştirmesine benzeyen bireyselleşme, toplumun farklılaşmasıyla birlikte oluşan bir durumdur. Grupların sayısı arttıkça farklılaşma durumu bireyselliği ve bu bireysellik rekabeti ve çatışmayı ortaya çıkararak grup bütünleşmesinin gerçekleşmesine katkı sağlar. Her iki durumda da sayıların etkisi açıkça görülmektedir. Bu açıdan Simmel'in grup üyesi sayıları, grubun nasıl bir yapıya sahip olacağını, çatışma ihtimalini ve nasıl bir çatışma yaşanacağını belirleyen bir unsur (Suğur, 2011, 16) olarak ele alması doğru görünmektedir.

Simmel'in Sosyal Grupları Çatışma Üzerinden Analizi

Simmel'in sosyolojik anlayışı birey ve toplum arasındaki bütünleşmeye, bağlılığa ve çatışmayı açıklamaya yöneliktir. O toplumsal yapı içerisinde çatışmanın her daim olduğunu ve çatışmanın olmadığı bir toplumu düşünmenin hayalden ibaret olduğunu belirtir (Cosser, 2015, 173).

Simmel insanların doğuştan getirdikleri kavga içgüdüsüne sahip olduklarını ve kendilerinden olmayanlara kolayca bu güdüyü harekete geçirebileceklerini belirtir. Bu güdü aynı zamanda çatışmanın

da merkezini oluşturur. Çatışma sürecinde bireyler amaçlarının araçları konumundadır. Çatışma mikro boyutta sosyal gruplarda makro boyutta toplumsal yapılarda görülür bu nedenle temel bir toplumsal formdur (Turner vd. 2021, 297). Simmel çatışmanın sosyolojik önemini tartışmaya gerek duymaz. "Çatışma; çıkar gruplarına, birleşmelere, örgütlenmelere neden olur veya bunları değiştirir". İnsanlar arası her türlü etkileşim toplumsallaşmayı inşa ediyor ise bu etkileşimlerden en önemlisi çatışmadır. Çatışma bireysel değil toplumsaldır (Simmel, 2009, 87).

Simmel sosyal gruplar küçüldükçe üyeleri arasında etkileşimin arttığını söyler çünkü az sayıdaki kişi arasındaki etkileşim yoğundur. Gruplar büyüdükçe üyelerin birbirleriyle etkileşim formları farklılaşır. Çok sayıdaki kişinin üyesi olduğu sosyal gruplarda üyeler arası ilişkileri düzenleyen özel organlar söz konusudur yani küçük gruplarda yüz yüze ilişkilerin etkin olduğu bir duygusunun yoğunlaşması söz konusu ve ilişkileri ve etkileşimi sağlayan informel bir kontrol mekanizması etkindir. Grup sayısının artmasıyla birlikte sosyal ilişkilerde "ben" duygusu hakim olmaya başlamış ve grup ilişkilerini düzenleyen formel yazılı kurallar etkinliğini artırmıştır. Simmel'in küçük ve büyük gruplar arasında ortaya koyduğu açıklamaları birey özgürlüğü ve grup yapısı arasındaki ilişkiyi çatışmacı (diyalektik) bir yaklaşım ile açıklamaya çalışır (Coser,2015, 176-177).

Gruplar arası çatışmanın önemine vurgu yapan Simmel, çatışmayı bir etkileşim biçimi olarak ele alır. Çatışmanın en etkin toplumsal formlardan biri olduğunu söyler. Çatışmaya olumlu açıdan bakar ve çatışmanın asıl hedefinin toplumsal problemlerin üstenden gelip tekrar bir düzen sağlamak olduğunu savunur (Suğur, 2012, 149). Ona göre insanlar amaçlarına ulaşırken çatışmayı bir araç olarak kullanmaktadır. Bu anlamda çatışma farklı gruplarda ve durumlarda yaşansa da bazı temel özellikleri içinde barındırır (Turner vd., 2021, 297).

Simmel'e göre sosyal gruplar büyüdükçe farklılaşma artar ve bu durum bireyler arasındaki bağları zayıflatır. Bireyi özgürleştirirken bireyselliği yok eder. Bireyi özgürleştiren büyük grup eşzamanlı o bireyselliği tehdit eder. Modern toplumun tehditlerinden korunmanın yolu küçük gruplarının önemine bağlı olduğunu belirtir (Ritzer ve Stepnisky, 2014, 168).

Çatışmayı yıkıcı bir unsur olarak görmek yerine topluma katısı olan iyi bir değişim aracı olarak değerlendirir. Değişim yeni formların oluşmasını sağlayacak ve yeni formlarda yeni etkileşim biçimlerini oluşturabilecektir. Simmel'in çatışma üzerine görüşleri çatışmanın nedenlerinden ziyade sonuçları üzerinedir. O, çatışma üzerine teorik görüşlerini, çatışmanın şiddetini etkileyen koşullara, ortaya çıktığı sosyal sistem açısından sonuçlarına ve ilgili kişiler üzerindeki sonuçlarına göre değerlendirir. Onun çatışmanın ivmesi ve şiddeti üzerine görüşleri birkaç etkene bağlıdır. Bu etkenlerden ilki ahlaki boyuttur. Çatışma unsurların bireysel çıkarılardan ziyade grup çıkarılarını düşünmeleri çatışmanın şiddetini azaltır.

Bu süreçte toplumsal ahlaki normlar etkilidir. Etkenlerden ikincisi ise psikolojik boyuttur yani gruba duygusal bağlılıktır. Bu etkenlerden her ikisi de küçük grup yapılarında daha etkilidir. Simmele göre çatışma açık amaçların hedefi konumunda olduğunda grup için şiddeti azdır. Yani sosyal gruplar büyüdükçe grup üyelerinin duygusallığı terk edip daha açık amaç hedefler doğrultusunda hareket ettikleri için çatışmanın şiddeti grup içerisinde azalır. Çatışmaların duygusallık oranı azalıp araçsal olma özelliği artıkça çatışmanın şiddetinin azalacağını öngörür. Bu durum genel toplumsal bütün açısından olumlu sonuçlar ortaya koyar. Simmele göre farklılaşmış yani heterojen toplumlarda çatışma şiddeti azdır. Fakat çatışmanın sıklığı fazladır. Farklılaşmış sosyal gruplarda bu gibi durumlarda çatışmanın olumsuz etkilerini azaltmak için grup içi ve gruplar arası düşmanlıkların artmasını engellemek ve çatışmayı düzenleyecek normları ortaya koymak gerektiğine vurgu yapar. Ona göre çatışma şiddetli olduğunda hem sosyal grubun bütünleşmesine hem de çözülmesine etki eder bu bağlamda Simmel gruplar arasında düşmanlıklar ve şiddet arttıkça grubun sınırları ortadan kalkar, grup içerisinde güç yani otoritenin merkezileştiiğini belirtir. Çatışma araçsal değil de duygusallık üzerinden devam ederse grup içi dayanışma grubun üye sayısının azalmasına, üyelerin kendilerini savunmalarına neden olur. Bu durum aynı zamanda çatışan grupların kendilerini korumak için başka sosyal gruplarla koalisyonlar kurmalarına sebep olur. Rekabet üzerinden toplumsal çatışmaya imkân veren toplumlar normatif bütünleşmelerini sağlarlar (Turner vd. 2021, 328-329).

Simmel, Marx'ın çatışmanın her zaman ve her yerde var olduğu görüşüne katılmaktadır. Toplumsal yapı konusunda ise ondan ayrı olarak bu yapıyı gerçek yaşamdan ayıramaz bir güç olarak görür. Ona göre toplumsal yapı hayatla bütünleşmiş, etkileşimler ağını ifade etmektedir (Gökalp, 2013, 209). Bu etkileşimler ağında çatışmaya olumlu bir anlam yüklemesi bazı sosyologlarca Simmel'in işlevselci eğilimlerinin olduğu düşüncesini doğurmuştur. Simmel, çatışmaya girenler ya da bunu dışardan izleyenler açısından olumsuz gibi algılansa da aslında çatışma toplumsal bir bağlantı kurmayı sağladığı için olumludur. Olumsuz olacak tek durum toplumsal bağlantının olmayışıdır. Kişilerin ya da grupların hiçbir ilişkiye dahil olmaması, toplumsal etkileşimden vazgeçip geri çekilmesidir. (Suğur, 2012, 144).

Simmel gruplar arası çatışmanın sonuçları üzerinde de durur. Bu sonuçlardan ilki çatışma grup üyelerinin birlikte hareket etmelerini sağlar. Üyelerin ihtiyaç duyulan şeyleri zaman kaybetmeden elde etmeleri merkezileşmeyi ortaya çıkarır. Bu durum çatışmanın büyüklüğüyle doğrudan orantılıdır. Merkeziyetçi grubun oluşumu çatışma süresini uzatır. Çatışmanın sonuçlarından ikincisi ise çatışma sürecinde grup üyeleri arasında dayanışma artar. Bu süreçte dayanışmaya dahil olmayanlar grup dışına atılır ve grubun küçülmesine neden olur. Simmel'e göre grup içi dayanışmanın oluşumu üzerinde diğer gruplar ile çatışma en önemli etkidir. Sonuçlardan üçüncüsü ise yeni koalisyonlar ve yeni grupların

oluşumudur. Gruplar arası çatışmalar belli koşullarda koalisyonların oluşmasına ve daha önce olmayan yeni dayanışma gruplarının şekillenmesine neden olur (Turner vd. 2021, 300-301).

Simmel çatışmanın sağlayacağı toplumsal bütünlüşmenin, çatışma yaşayan gruplar arasında ve tüm toplum da olmak üzere iki boyutta oluşabileceğini söyler. Ona göre toplumsal bütünlüşme daha çok düşük yoğunluktaki çatışmalar sonucu olur. Yoğunluğu az olan çatışmalar farklılaşmanın yüksek olduğu toplumlarda görülmektedir. Farklılaşma gruplar arasındaki bağı artıracak ve sonucunda daha fazla çatışma yaşanacaktır. Grup sayısındaki artış çatışmaların yaşanma sıklığını artırsa da sıklık arttıka çatışmadaki yoğunluk azalmaktadır (Turner vd., 2021, 323). Farklılaşmanın arttığı toplumlarda görülen zıtlıklar gruplar arası gerilimi doğurur. Çatışma tam da bu gerilimin çözümlü için yaşanan bir durumdur (Bingöl, 2022, 122).

Çatışmayı grup içi ve gruplar arası olmak üzere iki boyutta analiz eden Simmel, grup içi çatışmayı ilişkileri etkileme durumu olarak ele alırken, gruplar arası çatışmayı toplumsal etkileşimler kapsamında değerlendirir. Grup içi çatışmalarda üç çatışmanın görüldüğünü belirtir. İlk olarak ortak özelliklere sahip kişiler arasında diğerlerinden daha fazla olabilecek bir çatışma yaşanabilmektedir. Benzer düşünceler ve ortak özellikler en küçük çatışmanın bile büyümesine neden olabilir. İkinci olarak grup içinde bazı üyeler birbirlerini gruba bir tehdit olarak yorumlamasının yaratacağı çatışma bulunmaktadır. Her iki üye grubu asıl temsil edenin kendisi olduğunu savunabilir. Son olarak da grup içi bazı üyelerin birbirlerini karşıt olarak algılar ve bir rekabet yaşarlar. Gruplar arası çatışma ise grupların kendi yapılarından kaynaklanır. Simmel, ilk olarak gruplardaki otorite merkezileştikçe çatışmanın oluşmasına vurgu yapar. Başka bir grupla girilen çatışmada beraber hareket etmek önemlidir. Merkezileşme gereklidir. Merkezileşen gruplar yine kendisi gibi diğer merkezileşmiş gruplarla çatışmaya girme eğilimindedir. Gruplar arası çatışma nedenlerinden ikinci unsur grup içi bağlılığın artıp dış gruba karşı hoşgörünün azalmasıdır buna örnek olarak savaşları ve şiddetli çatışmaları gösteren Simmel, grubun iç dayanışmasının arttığı noktada, grup içinde bile oluşan farklılıklara tahammülsüzlük olduğunu belirtir. Üçüncü olarak grupların birleşme ihtimali bulunmaktadır. Benzer çatışma eğilimleri yeni birleşmelerin sebepleri olabilmektedir. (Turner vd., 2021, 298-301).

Simmel'in sosyolojisinin temel unsuru formlar arasında gruplar, etkileşimler bağlamında üzerinde önemle durduğu bir alandır. Grupları sayılar üzerinden yalıtılmış bireyler, ikili ve üçlü gruplar olarak; grup ilişkilerini çatışma, rekabet ve koalisyonlar bağlamında değerlendirir (Marshall, 1999, 246). Grubun sadece sevgi saygı gibi duygusal ilişkilerle ya da işbölümü gibi resmi örüntülerle devamlılığını sağlayamayacağını ve çatışmanın bu anlamda önemli bir form olduğunu savunur. Ona göre çatışma karşıtlar arasındaki gerilimin çözümlenmesini sağlayarak grubun devamlılığını sağlamaktadır.

Sonuç

Toplum küçük ya da büyük, formel ya da informel birçok şekilde oluşan ve ekonomi, siyaset, aile, din gibi toplumsal yapıları oluşturan ve etkileyen birçok gruptan meydana gelmiştir. Bu açıdan toplumu anlamak için grupların analiz edilmesi önemlidir. Grupların analizinde çatışmacı yaklaşımın görüşlerine göre çatışma gruplar arası ilişkilerde temel öğedir. Onlara göre toplum çıkarları noktasında uzlaşamaz gruplar arasında mücadelenin yaşandığı bir alandır. Marx'a göre çatışma, üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar arasında, Dahrendorf'a göre iktidara sahip olanlar ve olmayanlar arasında gerçekleşmektedir. Çatışmayı farklı yönlerden ele alsalar da gruplar arası ilişkilerin kıt olan kaynaklar üzerine rekabet ve mücadeleye dayandığını ifade ederler. Mülk sahipleri ile mülkü olmayanlar arasındaki bu mücadele eşitsiz şartlarda gerçekleşir. Toplumsal ilişkiler düzen değil çatışma üzerinde kuruludur.

Simmel ise grupları daha mikro boyutta değerlendirir. Grupları sayılar üzerinden ele alarak büyük grupların nesnel bir yapıya sahip olduğunu savunur. Büyük gruplar nesnel yapılarıyla birey üzerinde baskı oluşturabileceği gibi ona özgürlük alanı da vermektedir. Küçük gruplar arasında görülen yakın ilişkiler ve yüz yüze etkileşimler büyük gruplarda yerini belli normlara bırakır. Simmel grupları değerlendirirken çatışma kavramına da değinerek, Marx ve diğer çatışma kuramcılarından farklı olarak çatışmayı olumlu bir form olarak ele alır. Ona göre çatışma zıtlıklar arasında oluşan gerilimi çözüme kavuşturabilir. Çatışma bu bağlamda grubun devamlılığını sağlamaktadır. Simmel toplumsal değişimi getiren çatışmanın yoğunluğu az olan çatışmalar olduğunu dile getirir. Çatışmaların sıklığı arttıkça yoğunluğu azalmaktadır. Yoğunluğu az olan çatışmalar eski formların yerine yeni formların gelmesini sağlayarak toplumsal değişimi gerçekleştirebilmektedir.

Simmel toplumsal etkileşimi çatışma kavramı ile açıklamaya çalışır. Çatışma toplumsal etkileşimde bir anomi durumu ortaya çıkarmasından ziyade toplumsal bütünlüğe katkısı bağlamında ele alır Simmel'in bu anlayışı klasik çatışmacı kuramcılardan farklılık ortaya koyar. Onun bu yaklaşımı küçük grup incelemeleri üzerinden toplumsal bütünü anlamaya ve açıklamaya yöneliktir. Simmel mikro sosyolojik çalışmalar üzerinden genel toplum ile ilgili makro görüşler ortaya koyar. Toplumu anlamak adına mikro grupların dinamiklerini ortaya çıkarmak önemli görünmektedir. Özellikle gruplar arası ilişkilere değinen çatışmacı yaklaşımın bakış açısıyla mikro grupların değerlendirilmesi, toplumsal sisteme dönük çıkarım yapmada fayda sağlayacaktır.

Kaynakça

Adorno, T. W. Horkheimer, M. (2015). *Sosyolojik açılımlar*. (S. Durgun ve A. Gümüş, Çev.), Ankara: Bilgesu Yayınlar.

- Akdağ, İ. (2020), Çatışma Teorisi Bağlamında Tarihsel-Toplumsal Çatışmanın Değişen Biçimleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15 (10), 5231-5251.
- Akpolat, Yıldız (2010), *Sosyoloji tarihi 2*, Ankara: Fenomen Yayıncılık.
- Aslan, Vedat Ulvi (2016), Simmel'in Toplum ve Öznellik Kavramları Üzerine. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 197-216.
- Bingöl, İlhan (2022), Toplumsal Teoride Çatışmanın Klasik Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karl Marx, Max Weber, Georg Simmel. *Akademik Matbuat*, 6 (1), 111-136.
- Bottomore T. ve Nisbet, R. (1997). *Sosyolojik çözümlemenin tarihi*, (M. Tuncay, A. Uğur, Yay. Haz.), Ankara: Ayrac Yayınevi.
- Coser. L. A. (2015). *Sosyolojik düşüncenin ustaları*. (H. Hülür, S.Toker, İ. Mazman, Çev.). Ankara: Deki Yayınları.
- Goulner, A. W. (2015). *Batı sosyolojisinin yaklaşan krizi* (1.Basım). (M. Şenol, Çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Gökalp, E. (2013), *Sosyal bilimlerde temel kavramlar* (3.Baskı), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Jung, W. (2001), *Georg Simmel Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi*, (D. Özlem, Çev.). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Kahraman, F. (2018), Kesitlerden Toplum Bakabilmek: Georg Simmel Sosyolojisi Üzerine Bir İnceleme Denemesi. *Sosyoloji Dergisi*, (37), 81-99.
- Kösemihal, N, Ş. (1974). *Sosyoloji tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marshall, G. (1999), *Sosyoloji sözlüğü*, (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nedelmann, B. (2001). The Continuing Relevance of Georg Simmel: Staking Out Anewthe Field of Sociology. *Handbook of social theory* içinde 66-78, London: Sage Publication.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2013), *Modern kültürde çatışma*. (T. Bora vd., Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Slatery, M. (2017). *Sosyolojide temel fikirler*. (Ümit Tatlıcan, Ed.), Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Suğur, N. (Ed.) (2011). *İnsan ve toplum* (1.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Suğur, N. (Ed.) (2014). *Sosyolojiye giriş* (3.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Suğur, S. (Ed.) (2012). *Klasik sosyoloji tarihi* (1.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Suğur, S. (Ed.) (2013), *Modern sosyoloji tarihi* (2.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tan, M. (2019), Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevselci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 23 (2) , 557-571.
- Turner, J. H. vd. (2021), *Sosyolojik tezinin oluşumu* (8.Baskı) (Ü. Tatlıcan, Çev.). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Ünlü, S. (Ed.) (2019), *Sosyal psikoloji* (1.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Wallece, R.A.,Wolf, A. (2015). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (L. Elburus ve M.R. Ayas, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Wolff, K. H. (1950). *The Sociology Georg Simmel*. New York: Free Press.
- Ritzer, G., Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları* (H. Hüllür, Çev.). Ankara: Deki Yayınları.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik dūřüncenin kısa tarihi* (O. Akınhay, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.